

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№4 (2)

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, aprel.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golischeva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoirazimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

RAQAMLI IQTISODIYOTDA “AKT XIZMATLARI” TUSHUNCHASI VA ULARNING EKSPORT SALOHİYATI.....	14
Shermatov Sherzod Xotamovich RAQAMLI MARKETING STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARI	20
Amonov Mirzohid Tuymuratovich, Xodjayev Anvar Rasulovich TIJORAT BANKLARINING BYUDJET MABLAG’LARI HISOBIGA MOLİYALASHTIRILADIGAN LOYIHALARDAGI ISHTIROKINI KUCHAYTIRISH MEXANIZMLARI	26
Maxmudov Rahimjon Hamid o’g’li KORPORATIV BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING STRATEGIK YO’NALISHLARI.....	33
Shakirova Gulbaxor Sharipdjanovna YASHIL IQTISODIYOTGA O’TISHDA XORIJIY Tajribalar tahlili va uni O’zbekiston sharoitida qo’llash imkoniyatlari	38
Ne’matova Mavsuma, Xolmamatov Diyorbek ВЛИЯНИЕ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ НА ИНВЕСТИЦИОННУЮ АКТИВНОСТЬ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	43
Буранова Лола Вахобовна ФИНТЕХ-ЭКОСИСТЕМА КАК ФАКТОР ИНКЛЮЗИВНОГО И УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА: СТРУКТУРНЫЙ АНАЛИЗ И ПЕРСПЕКТИВЫ ТРАНСФОРМАЦИИ	54
Эшмуротов Дониёр Ихтиёр угли ZAMONAVIY MARKETING KONSEPSIYALARI ASOSIDA XIZMATLAR RAQOBATBARDOSHLIGINING USLUBIY JIHATLARI.....	60
Ostonaqulova Gulsaraxon Matyoqub qizi, Fayzullayeva Zamira Alijonovna XIZMAT KO’RSATISH KORXONALARINING IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHDA SERVIS XAVFSIZLIGI INDEKSI: SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA	64
Shodmanova Zubayda Ubaydullayevna QURILISH FAOLIYATI SOHALARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING ILG’OR XORIJIY Tajribalari	73
Xusanov Kamoliddin Xolmamat o’g’li INSON KAPITALI VA KADRLAR SALOHİYATINI BOSHQARISHNING NAZARIY KONSEPSIYALARI	73
Abdullo Sohibov O’ZBEKISTONDA URBANIZATSIYA JARAYONLARI JADALLASHUVI VA UNING HUDUDIIY XUSUSIYATLARI	84
Mamanazarov Oybek Shomurodovich KORXONALAR MOLİYAVIY HOLATINI MOLİYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI (MHXS) ASOSIDA BAHOLASHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	91
Xamidov Javoxir Shavkat o’g’li BIZNES JARAYONLARINI MONITORING QILISH TIZIMINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI.....	95
Dadajonova Madina Ravshan qizi O’ZBEKISTON VA XORIJIY MAMLAKATLARDA BENEFITSIAR MULKDOR KONSEPSIYASINI QO’LLASHNING DOLZARB MASALALARI	100
Ochilov Farhod Malikovich O’ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTGA O’TISHNING MAKROIQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH (GDP, BANDLIK VA INVESTITSIYALAR KESIMIDA)	106
Hayitov Jamshid Xolboyevich	

INVESTITSION JOZIBADORLIKKA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR TAHLILI.....	111
Mamatqulova Hafiza Bahodir qizi IPOTEKA BOZORI MUAMMOLARINING EMPERIK TAHLILI VA ULARNI BARTARAF ETISH STRATEGIYALARI.....	118
Ollokulova Feruza Mansurovna, Safarova Dilrabo Baxriddin qizi MILLIY IQTISODIYOT RAQOBATIDA NAZARIY VA AMALIY QARASHLAR.....	122
Karimova Iroda Abdusattarovna KORPORATIV BANK XIZMATLARIGA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR HAMDA ZAMONAVIY BIZNES MODELLARNI JORIY ETISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARI.....	128
Qurbonov Abror Abdullayevich GREEN ECONOMY DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN AND INDONESIA: A COMPARATIVE STUDY.....	133
Ibrokhimova Iroda Ikromjon Kizi. Askolani. Javliyev Nuriddin Bektemir o'g'li AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHDA REKRUTING AGENTLIKLARINING O'RNI.....	142
Sherkulova Nodirabegim Baxordin qizi ФАКТОРЫ ТЕКУЧЕСТИ КАДРОВ И МЕХАНИЗМЫ УДЕРЖАНИЯ ПЕРСОНАЛА В СОВРЕМЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ УЗБЕКИСТАНА.....	148
Джураева Гузаль Шавкатовна BUDJET DAROMADLARI TARKIBIDAGI SOLIQLARNING ULUSHINI BOSHQARISH.....	156
Abduraxmonova Gulmira Sobir qizi RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA AVTOSERVIS SHOXOBCHALARINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	161
Marqayev Xurshid Aliqulovich THE ECONOMIC NATURE OF HUMAN CAPITAL AND ITS RECOGNITION IN ACCOUNTING AS AN OBJECT OF ECONOMIC ANALYSIS.....	165
Zafar Qodirov Abdivaxobovich O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARINING SAMARADORLIGINI BAHOLASH.....	170
Ibragimov G'ayrat Ablaqulovich. Tursunov Ozod Matlubovich Shukurova Nilufar Qahramonova IMPROVING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE SERVICES IN THE DIGITAL ECONOMY.....	175
Mirzaev Kulmamat Djanzakovich NODAVLAT NOTIJORAT TASHKILOTLARI MOLIYAVIY BARQARORLIGINI BAHOLASHDA INTEGRAL KO'RSATKICHLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	179
Aliyev Arslon Salom o'g'li A STUDY ON THE COLLABORATIVE MECHANISM OF DIGITAL ARCHIVES GOVERNANCE AND TALENT GOVERNANCE: AN ANALYSIS BASED ON JOB COMPETENCY, PERFORMANCE EVALUATION, AND ORGANIZATIONAL EFFECTIVENESS.....	184
Wang Biao USTAMA ISHLAB CHIQUARISH XARAJATLARINING MAZMUNI VA UNI XALQARO STANDARTLARGA MUVOFIQ TAKOMILLASHTIRISH.....	190
Tashnazarova Dilfuza Samiddinovna INTEGRATSIYA SAMARADORLIGINI O'LCHASHNING METODOLOGIK MODELI VA INDIKATORLAR TIZIMI.....	195
Aliqulov Abbos Baxtiyor o'g'li XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA XIZMATLAR SIFATINI TAKOMILLASHTIRISH.....	202
Xudoyorov Lochinbek Bahromovich	

MOLIYAVIY HISOBOTLAR AUDITINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI.....	207
Elomonov Dadaxon Ozodullayevich	
TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARIDA IQTISODIY RESURLARDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI	213
L.S. Azimova	
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF IFRS AND FINANCIAL REPORTING	218
Tojiboyev Abdullajon Kamoliddin o'g'li	
PAXTA-TO'QIMACHILIK SANOATIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIKNING HUQUQIY ASOSLARI	223
Abdullayev Hamidulla Abdug'ani o'g'li	
TURIZM KORXONALARIDA XIZMATLAR SIFATINI OSHIRISH ORQALI RAQOBATBARDOSHLIKNI KUCHAYTIRISHNING ZAMONAVIY BOSHQARUV MEXANIZMLARI	227
Ergasheva Zarifa Baxtiyarovna	
CHO'L-YAYLOV CHORVACHILIGI MAJMUASI RIVOJLANTIRISH	232
Nurmanov Sherzod Xujayarovich	
KREDITORLAR REYTINGINI MASHINAVIY O'QITISHGA ASOSLANGAN BASHORATLASH ALGORITMLARI	237
Beknazarov Ulug'bek Zafar o'g'li	
MIKROIQTISODIYOTDA ISTE'MOLCHILAR XULQ-ATVORI VA TALAB SHAKLLANISHI OMILLARI	242
Raximov Azizbek Saliyevich	
OLIY TA'LIMNI MOLIYALASHTIRISHNING ILG'OR XORIJIY Tajribasi: AQSH MISOLIDA.....	246
Kurbanov Baxodir Negmatullayevich	
O'ZBEKISTON TURIZM INDUSTRIYASINI BOSHQARISHDA INNOVATSION YONDASHUVLARNI JORIY ETISH USULLARI	250
Ashurova Shaxnoza Almasovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI KORXONALARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHNING NAZARIY ASOSLARI.....	257
Sharipova Shahlo Istamovna	
XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA XIZMATLAR SIFATINI TAKOMILLASHTIRISH.....	262
Xudoyorov Lochinbek Bahromovich	
XIZMATLAR SOHASIDA MIJOZ QONIQLASHINI OSHIRISH MEXANIZMLARI: QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA	278
Aqsungul Usenova Tenel qizi, Qoraqalpoq davlat universiteti	
Dawletmuratov Adilbay Mirzaboyevich	
O'ZBEKISTONDA QANDOLAT MAHSULOTLARI BOZORINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI.....	283
Azlarova Munira Muhammad-Amin qizi	
TA'LIM XIZMATLARI BOZORINI SHAKLLANTIRISH, RIVOJLANTIRISH VA KO'RSATKICHLARINI O'RGANISH.....	289
Bozorova Madina Raxmat qizi	
IMPROVING SERVICE QUALITY MONITORING IN SERVICE ENTERPRISES BASED ON DIGITAL TECHNOLOGIES	294
Xudoyorov Lochinbek Bahromovich	
KREDITLASH MEXANIZMINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI VA UNING TARIXIY RIVOJLANISH BOSQICHLARI	299
Ortiqov Husan Usmonaliyevich	

O'ZBEKISTONDA QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORI MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH YO'NALISHLARI	304
Abdusalomov Ozodbek Baxtiyor o'g'li XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARINING IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA SERVIS XAVFSIZLIGI INDEKSI: SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA	311
Shodmanova Zubayda Ubaydullayevna O'ZBEKISTONDA EKSPORTNI OSHIRISHDA AKT RIVOJLANISHINING O'RNI.....	315
Sadriddinov Ulug'bek Jaloliddin o'g'li QURILISH FAOLIYATI SOHALARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING ILG'OR XORIJIY TAJRIBALARI.....	322
Xusanov Kamoliddin Xolmamat o'g'li INSON KAPITALI VA KADRLAR SALOHİYATINI BOSHQARISHNING NAZARIY KONSEPSIYALARI	326
Abdullo Sohibov SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA TIJORAT BANKLARIDA RISK-MENEJMENT SAMARADORLIGINI OSHIRISH	331
Davronov Sanjar Ziyotovich SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA BOSHQARUV QARORLARINI QABUL QILISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	336
Ashrapova Noilaxon Niyazxanovna ISHLAB CHIQUARISH KORXONALARINI BOSHQARISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING XORIJIY TAJRIBASI TAHLILI VA UNGA ILMIY YONDASHUVLAR.....	340
Ochilov Baxtiyor Muminjonovich THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF IFRS AND FINANCIAL REPORTING.....	346
Tojiboyev Abdullajon Kamoliddin ugli SIRKULYAR IQTISODIYOTGA O'TISH: MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR	351
Astanakulov Olim Tashtemirovich Muxammad Id Balbaa (Muhammad Eid Balbaa) Habibe Elif Kutlugun (Habibe Elif Kutlugun) GLOBAL IQLIM O'ZGARISHI FONIDA EKOLOGIK SIYOSAT VA BARQAROR RIVOJLANISH STRATEGIYALARI.....	357
Xamzayev Abdushukur Xudoyqulovich INTERNATIONAL MARKETING STRATEGIES FOR UZBEKISTAN'S TEXTILE INDUSTRY: CHALLENGES, OPPORTUNITIES, AND ECONOMETRIC EVIDENCE	362
Aziz Kurbanovich Abdullaev Sarvarbek Allayev Erkin ugli Shavkat Asrolovich Ruziev DIRECTIONS FOR TOURISM DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN BASED ON DIGITAL TECHNOLOGIES	369
Mirzaev Kulmamat Djanzakovich TEMIR YO'L TRANSPORTIDA SOLIQQA TORTISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI TAHLILI ("O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI" AJ MISOLIDA).....	373
Barotov Baxtiyor Vaxobovich CHIQUINDILARNI QAYTA ISHLASHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI VA BARQAROR RIVOJLANISHDAGI O'RNI	377
Muxitdinova Kamola Alisherovna TRANSPORT LOGISTIKASIDA TAVAKKALCHILIKLARNI SUG'URTALASH: O'ZBEKISTON VA AQSH TAJRIBASI ASOSIDA TAQQOSIY TAHLIL.....	381
Jabborov Islom Xusan o'g'li YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARINING IQTISODIY SALOHİYATINI BARQAROR BOSHQARISH.....	385
Xayrullayev Shaxram Yunus o'g'li	

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SERVIS KORXONALARIDA XIZMATLAR SIFATI BOSHQARUVINING ZAMONAVIY MODELLARI	392
Xudoyorov Lochinbek Bahromovich	
BIZNES JARAYONLARI MONITORINGI SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI VA KO'RSATKICHLARI.....	398
Dadajonova Madina Ravshan qizi	
SIRKULAR IQTISODIYOT KONSEPSIYASINI AMALGA OSHIRISHNI BAHOLASH KO'RSATKICHLARINI (INDIKATORLARINI) SHAKLLANTIRISH.....	403
Sharifxo'jayeva Xonzodaxon A'lo qizi	
TURIZM QISHLOQLARINI SHAKLLANTIRISH MEZONLARI VA INDIKATORLARI TIZIMI	408
Xudaynazarova Dilorom	
NODAVLAT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA MOLIYAVIY BOSHQARUV VA BOSHQARUV HISOB TIZIMINING AMALIYOTI: MUAMMOLAR VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	416
Xojiboyev Muxiddin Shodimuxamedovich	
DAVLAT XARIDLARI JARAYONIDA XAVFLARNI IDENTIFIKATSIYA QILISH, TASNIFLASH VA RISKKA ASOSLANGAN ICHKI AUDITNI TAKOMILLASHTIRISH	421
Meliboyev Askar Eshmuratovich	
DEVELOPING GARMENT MANUFACTURING STRATEGY IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION	426
Mahbuba Rahmonova	
Feruza Mansurovna Ollokulova	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI QISHLOQ XO'JALIGIDA INVESTITSIYA SIYOSATINING IQTISODIY AHAMIYATI	430
Bakhit Mambetnazarov	
Atabek Tureev	
SOLIQ TUSHUMLARI VA MAJBURIY AJRATMALARNING DAVLAT MOLIYASIDAGI O'RNI: 2020-2025 YILLAR TAHLILI VA ISTIQBOLI.....	434
Olimov Shukurulla Dilshodjon o'g'li	
ФАКТОРЫ ТЕКУЧЕСТИ КАДРОВ И МЕХАНИЗМЫ УДЕРЖАНИЯ ПЕРСОНАЛА В СОВРЕМЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ УЗБЕКИСТАНА	439
Джураева Гузаль Шавкатовна	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA KICHIK KORXONALAR IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	447
Mamirov Zamir Uzoq o'g'li	
XORIJYIY TO'G'RIDAN-TO'G'RI INVESTITSIYALARNI JALB ETISHDA O'ZBEKISTON TAJRIBASI: MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR.....	453
Xatamov Nurbek Ochilidievich	
DAVLAT BYUDJETI XARAJATLARI HISOB VA TAHLILINING AMALDAGI TIZIMI	458
Ostonokulov Azamat Abdurkarimovich	
Tursinbaev Gafur Jolmurzaevich	
MOLIYAVIY HISOBOTLAR AUDITINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI	464
Elomonov Dadaxon Ozodullayevich	
СТРАХОВАНИЕ КАК ИНСТРУМЕНТ СНИЖЕНИЯ ФИНАНСОВЫХ ПОТЕРЬ ОТ НЕПРЕДВИДЕННЫХ РИСКОВ, ОКАЗЫВАЮЩИХ ВЛИЯНИЕ НА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКУЮ ПРИБЫЛЬ (ДОХОД).....	470
Азимжон Мелиев Муродулло угли	
A STUDY ON THE COLLABORATIVE MECHANISM OF DIGITAL ARCHIVES GOVERNANCE AND TALENT GOVERNANCE: AN ANALYSIS BASED ON JOB COMPETENCY, PERFORMANCE EVALUATION, AND ORGANIZATIONAL EFFECTIVENESS	475
Wang Biao	

SANOAT KORXONALARI INNOVATSION SALOHİYATINI BAHOLASH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	481
Bahodirov Shohruh Bahodir o'g'li	
QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORINI TARTIBGA SOLISHNING XALQARO TAJRIBASI.....	488
Mallabayev Jobir Baxtiyorovich	
ANALYSIS OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC ACTIVITY REPORTS OF OOO SAM TRADING STROY	493
Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
WAYS TO IMPROVE THE USE OF FOREIGN EXPERIENCE IN THE TRANSPORT AND LOGISTICS CLUSTER IN THE NEW UZBEKISTAN.....	500
Musayeva Shoirazimovna	
FOUNDATIONS FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TRANSPORT LOGISTICS IN UZBEKISTAN	507
Muradov Alisher Kurbanbaevich	
DAVLAT MULKINI BOSHQARISHNING INNOVATSION VA RAQAMLI MEXANIZMLARINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	513
Musurmonqulov Muhammad Ural o'g'li	
KORXONALARNING INVESTITSIIYA FAOLIYATINI STRATEGIK BOSHQARISH: NAZARIYA VA ZAMONAVII YONDASHUVLAR INTEGRATSIYASI.....	521
No'monjonova Muazzam Mahbubjon qizi	
KORXONALARDA DEBITORLIK VA KREDITORLIK QARZLARNI BOSHQARISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	526
Mirzaev Ozod Furkatovich	
INVESTITSIIYA LOYIHALARINI MOLIALASHTIRISH MEXANIZMLARINI RIVOJLANTIRISH: GIDROENERGETIKA SEKTORI MISOLIDA.....	531
Xusanov Shaxbozbek Shuxratjon o'g'li	
ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ В КРАУДФАНДИНГЕ: БЛОКЧЕЙН, ИИ И БУДУЩЕЕ ИНВЕСТИРОВАНИЯ	538
Хамидова Фаридахон Абдулкарим кизи	
Каримова Азиза Аъзамиддин кизи	
BANK TIZIMIDA QO'LLANILADIGAN RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING TURLARI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	545
Ollokulova Feruza Mansurovna	
Xursanova Shaxnoza Anvar qizi	
TA'LIM MUASSASALARIDA QO'SHIMCHA TA'LIM XIZMATLARINI BOSHQARISHNING NAZARIY YONDASHUVLARI	549
Safarova Kamola Shuxrat qizi	
QASHQADARYO VILOYAT MINTAQASINING IQTISODIY XAVFSIZLIK DARAJASI VA UNI BAHOLASH USLUBIYATI	553
Nurxonov Komiljon Tovkarayevich	
AYOLLARGA NISBATAN ZO'RAVONLIKNING IQTISODIY OQIBATLARI VA UNI KAMAYTIRISHNING BARQAROR RIVOJLANISHDAGI O'RNI.....	562
Feruza Bahodirxonovna Ibragimova	
ИНВЕСТИЦИОННЫЙ И ИННОВАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ТУРИЗМА В УЗБЕКИСТАНЕ: СТРУКТУРНЫЕ ТРАНСФОРМАЦИИ И НОВЫЕ ИСТОЧНИКИ РАЗВИТИЯ	567
Насиров Дилшод Фархадович	
Асадов Амалжон Мехрожевич	
Ахматов Алинура Дилшодович	

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ	572
Насиров Дилшод Фархадович	
Хамраева Севара Мамуржановна	
Бахтиярова Алтынгул Бахтияровна	
INVESTITSION JOZIBADORLIKKA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR TAHLILI	579
Mamatqulova Hafiza Bahodir qizi	
ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ КАК НОВАЯ ФОРМА ОРГАНИЗАЦИИ	
БИЗНЕСА – ЭВОЛЮЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ И ИНСТИТУЦИИ	586
Рахмонов Хумоюн Рустамжон угли	
XORIYIY BANKLARNING YANGI BOZORLARGA KIRISH STRATEGIYALARI VA ULARNING	
MILLIY BANK TIZIMLARIGA TA'SIRI ("IPOTEKA-BANK" AKSIYADORLIK	
TIJORAT BANKI MISOLIDA)	598
Kadirov Vaxid Marimbayevich	
Rajabboyeva Asaxon Mahmud qizi	
OECD VA YEVRIPA ITTIFOQI MAMLAKATLARIDA BILVOSITA SOLIQQA TORTISH	
TIZIMLARINING QIYOSIY TAHLILI VA O'ZBEKISTONDA UNI TAKOMILLASHTIRISH	
ISTIQBOLLARI	605
Tuxliyev Bozor Karimovich	
Dusiyarov Sherzod Xolmuratovich	
JISMONIY TARBIYANING INSON SALOMATLIGINI MUSTAHKAMLASHDAGI ROLI	614
Abdilaxatov Zafar Abdigapirovich	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ	
СТРУКТУРЫ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЕКТАМИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ТАМОЖНИ	621
Ли Ирина Валентиновна	
JA'HON IQTISODIYOTIDA O'ZBEKISTONNI TUTGAN O'RNI VA UNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	627
Boboqulov Sanjar Bahromqulovich	
OBODONLASHTIRISH XIZMATLARI IJTIMOIIY MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH	633
Hayitov Jamshid Xolvoyevich	
Ibragimova Gulhayo Nuriddin qizi	
O'ZBEKISTON SUG'URTA BOZORI TAHLILI	638
Hamroyeva Sabina Ismoil qizi	
EXPLORATION OF TOURISM FLOW GENERATING IN SAMARKAND	
UNDER THE BACKGROUND OF DIGITAL ECONOMY	644
Jie YANG	
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА В УЗБЕКИСТАНЕ	651
Усманова Диляфруз Каршиевна	
YASHIL ISTE'MOL XULQ-ATVORINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI VA	
STRATEGIK ISTIQBOLLARI	656
Ishmuratov Baxodir Xusanovich	
O'ZBEKISTONDA INFLYATSIYA VA FOIZ SIYOSATINING BANK KREDITLARIGA TA'SIRI	661
Ibragimova Saule Orinbaevna	
IJTIMOIIY HIMOYA TIZIMI SAMARADORLIGINI BAHOLASHDA	
IJTIMOIIY-IQTISODIY KO'RSATKICHLARNING ROLI: STATISTIK YONDASHUV	665
Qurbonboyev Abdulla Mansur o'g'li	
O'ZBEKISTONDA INFLYATSIYAGA QARSHI KURASH DASTURINI	
AMALGA OSHIRISH YO'NALISHLARI	671
Murtazayev Ulug'bek Abdusalom o'g'li	
XARAJATLAR HISOBINI YURUTISHNING ZAMONAVIY USULLARI TAHLILI	675
Xasanov Baxodir Akramovich	
Yo'ldiyev Oybek Ulug'bek o'g'li	

XARAJATLAR HISOBINI YURUTISHNING ZAMONAVIY USULLARI TAHLILI

Xasanov Baxodir Akramovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

iqtisodiyot fanlari doktori, professor

x.b.a@mail.ru

ORCID: 0000-0003-4673-8396

Yo'lchiyev Oybek Ulug'bek o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tayanch doktoranti

o.yulchiyev@tsue.uz

ORCID: 0009-0007-5019-1211

Annotatsiya. Ushbu maqolada xarajatlar hisobini yuritishning zamonaviy usullari, ularning iqtisodiy mohiyati hamda amaliyotda qo'llash xususiyatlari tahlil qilingan. Xususan, an'anaviy va innovatsion yondashuvlar o'rtasidagi farqlar, xarajatlarni boshqarish samaradorligini oshirishda ilg'or usullarning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot jarayonida xarajatlar hisobini yuritishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari hamda ularning korxona moliyaviy natijalariga ta'siri ko'rib chiqilgan. Shuningdek, zamonaviy usullarni joriy etish orqali resurslardan oqilona foydalanish va boshqaruv qarorlarini qabul qilish sifatini oshirish masalalari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: xarajatlar hisobi, boshqaruv hisobi, zamonaviy usullar, ABC costing, raqamli texnologiyalar, samaradorlik, moliyaviy natijalar, optimallashtirish.

Abstract. This article analyzes modern methods of cost accounting, their economic essence, and features of practical application. Particular attention is given to comparing traditional and innovative approaches, as well as to the role of advanced methods in enhancing cost management efficiency. The study also examines the potential of digital technologies in cost accounting systems and their impact on an enterprise's financial performance. Furthermore, the importance of implementing modern methods to ensure efficient resource utilization and improve the quality of managerial decision-making is substantiated.

Keywords: cost accounting, management accounting, modern methods, ABC costing, digital technologies, efficiency, financial performance, optimization.

Аннотация. В данной статье проведён анализ современных методов ведения учёта затрат, раскрыта их экономическая сущность и особенности применения на практике. Особое внимание уделено сравнению традиционных и инновационных подходов, а также роли современных методов в повышении эффективности управления затратами. В ходе исследования рассмотрены возможности использования цифровых технологий в системе учёта затрат и их влияние на финансовые результаты предприятия. Кроме того, обоснована значимость внедрения современных методов для рационального использования ресурсов и повышения качества управленческих решений.

Ключевые слова: учёт затрат, управленческий учёт, современные методы, ABC-костинг, цифровые технологии, эффективность, финансовые результаты, оптимизация.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining samaradorligini oshirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash hamda raqobatbardoshlikni kuchaytirish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu jarayonda xarajatlarni samarali boshqarish va ularni ilmiy asoslangan holda hisobga olish tizimini takomillashtirish muhim o'rin tutadi. Shu bois xarajatlar hisobini yuritishning zamonaviy usullarini tadqiq etish hamda ularni amaliyotga joriy etish iqtisodiy fanlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Xarajatlar hisobi korxona boshqaruv tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u ishlab chiqarish jarayonida resurslardan foydalanish samaradorligini baholash, mahsulot tannarxini shakllantirish hamda moliyaviy

natijalarni aniqlashda asosiy axborot manbai vazifasini bajaradi. Mazkur tizim turli ishlab chiqarish sharoitlari va boshqaruv ehtiyojlaridan kelib chiqib, bir qator metodologik yondashuvlar asosida tashkil etiladi.

Xususan, xarajatlar hisobini yuritishda normativ usul ishlab chiqarish xarajatlarini oldindan belgilangan me'yorlar asosida nazorat qilish va og'ishlarni aniqlash imkonini beradi. Rejalashtirilgan (taxminiy) tannarx bo'yicha xarajatlar hisobi usuli esa xarajatlarni prognozlash va rejalashtirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, boshqaruv qarorlarini asoslashga xizmat qiladi.

Mahsulot tannarxini aniqlash jarayonida ishlab chiqarish xususiyatlariga ko'ra jarayonli usul va buyurtmali usul keng qo'llaniladi. Jarayonli usul ommaviy va uzluksiz ishlab chiqarish sharoitida xarajatlarni texnologik bosqichlar kesimida hisobga olishni ta'minlash, buyurtmali usul individual yoki kichik partiyali ishlab chiqarishda har bir buyurtma bo'yicha xarajatlarni alohida kalkulyatsiya qilish imkonini beradi. Shuningdek, ko'p mahsulotli ishlab chiqarishda qo'shimcha mahsulotga xarajatlarni chiqarib tashlash usuli hamda xarajatlarni mutanosib taqsimlash usuli qo'llanilib, umumiy xarajatlarning asosiy va qo'shimcha mahsulotlar o'rtasida iqtisodiy jihatdan asoslangan taqsimlanishini ta'minlaydi. Ushbu yondashuvlarning uyg'unlashuvi sifatida kalkulyatsiyaning aralash usuli ham amaliyotda qo'llaniladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Xarajatlar hisobi va boshqaruv hisobi tizimlarini takomillashtirish masalalari zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda keng tadqiq etilayotgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur soha bo'yicha ilmiy qarashlar evolyutsiyasi klassik iqtisodiy maktablardan boshlab zamonaviy boshqaruv hisobi konsepsiyalarigacha bo'lgan davrni qamrab oladi.

Dastlabki nazariy asoslar klassik iqtisodchilar — Adam Smith, David Ricardo va Karl Marxning qiymat va ishlab chiqarish xarajatlari haqidagi qarashlarida shakllangan bo'lib, ular mahsulot tannarxining iqtisodiy mohiyatini aniqlashda muhim ilmiy poydevor yaratgan. Keyinchalik neoklassik yondashuvlar doirasida xarajatlar ishlab chiqarish omillari samaradorligi bilan bog'liq holda tahlil qilina boshladi (Buzgalin, 2016).

Zamonaviy boshqaruv hisobi nazariyasida Robert Kaplan va Steven Anderson tomonidan ishlab chiqilgan *Activity-Based Costing (ABC)* tizimi alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv xarajatlarni mahsulotlar emas, balki faoliyat turlari kesimida shakllantirishga asoslanib, an'anaviy kalkulyatsiya usullaridagi noaniqliklarni sezilarli darajada kamaytiradi. ABC tizimi resurs iste'molini chuqur tahlil qilish va xarajatlar drayverlarini aniqlash imkonini beradi (Kaplan, Anderson, 2007).

Yapon menejment maktabi vakillari James Womack va Daniel Jones tomonidan ishlab chiqilgan *Just-in-Time (JIT)* tizimi ishlab chiqarish jarayonida zaxiralarni optimallashtirish va logistika samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu tizim xarajatlar hisobini operatsion boshqaruv bilan integratsiyalashgan holda olib borish zarurligini ko'rsatadi (Womack, Jones, 1997).

"Standart-kost" tizimi bo'yicha ilmiy qarashlar Harrington Emerson va Ray Garrison ishlari bilan bog'liq bo'lib, u xarajatlarni oldindan belgilangan standartlar bilan taqqoslash orqali og'ishlarni aniqlash va ularni boshqarish mexanizmini shakllantiradi. Ushbu tizim boshqaruv hisobida operativ nazorat vositasi sifatida keng qo'llaniladi (Maher, 2006).

"Direkt-kosting" konsepsiyasi Edwards tomonidan rivojlantirilib, xarajatlarni doimiy va o'zgaruvchan komponentlarga ajratish orqali foyda va rentabellikni chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu yondashuv boshqaruv qarorlarini qabul qilishda marginal tahlilning ahamiyatini oshiradi (Edwards, 1958).

Shuningdek, funksional-qiymat tahlili (FQT) usuli Lawrence Miles tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u mahsulot yoki xizmat funksiyalarini ularning iqtisodiy qiymati bilan solishtirish orqali ortiqcha xarajatlarni aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu usul mahsulot dizaynini optimallashtirish va qiymatni oshirishga yo'naltirilgan (Miles, 2015).

M. A. Vakhrushina ilmiy izlanishlarida boshqaruv hisobini tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari, xususan jarayonli kalkulyatsiya usulining amaliy jihatlari chuqur tahlil qilingan. U mahsulot tannarxini shakllantirishda ishlab chiqarish bosqichlari bo'yicha xarajatlarni taqsimlashning iqtisodiy ahamiyatini asoslab bergan (Vakhrushina, 2018).

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlar tomonidan ham xarajatlar hisobi tizimini milliy iqtisodiyot sharoitiga moslashtirish, "standart-kost", "direkt-kosting" va ABC tizimlarini joriy etish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borilgan. Ushbu tadqiqotlar korxonalarda xarajatlarni boshqarish samaradorligini oshirish va moliyaviy natijalarni yaxshilashga xizmat qilmoqda.

A. Muxametov o'z ilmiy faoliyatida aralash kalkulyatsiya usullari, xarajatlarni kompleks boshqarish hamda milliy iqtisodiyot sharoitida boshqaruv hisobini rivojlantirish masalalariga e'tibor qaratgan. Uning tadqiqotlarida xarajatlar hisobining amaliy mexanizmlarini takomillashtirish va ularni O'zbekiston korxonalari faoliyatiga moslashtirish jihatlari chuqur yoritilgan (Muxametov, 2024).

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xarajatlar hisobini yuritishning zamonaviy usullari korxona faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirishda, resurslardan oqilona foydalanishda hamda strategik boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Shu bilan birga, ushbu usullarni integratsiyalashgan holda qo'llash va milliy iqtisodiyot sharoitiga moslashtirish bo'yicha tadqiqotlarni davom ettirish dolzarb ilmiy vazifa bo'lib qolmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda xarajatlar hisobini yuritishning zamonaviy usullarini o'rganish va tahlil qilish maqsadida ilmiy abstraksiyalash, mantiqiy tahlil, taqqoslash, tizimli yondashuv, induksiya va deduksiya, shuningdek monografik hamda qiyosiy tahlil usullaridan kompleks tarzda foydalanildi.

Ushbu usullar yordamida normativ usul, jarayonli va buyurtmali kalkulyatsiya, aralash kalkulyatsiya, shuningdek "standart-kost", "direkt-kosting", "ABC", "JIT" va "SCA" tizimlarining nazariy hamda amaliy jihatlari atroflicha o'rganildi. Tadqiqot jarayonida ularning o'zaro bog'liqligi, qo'llash mexanizmlari va iqtisodiy samaradorligi chuqur tahlil qilinib, ilmiy asoslangan xulosalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Xorijiy mamlakatlarda buxgalteriya hisobini yuritishning zamonaviy sharoitida strategik va taktik xususiyatga ega bo'lgan boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayoni korxonaning xarajatlari va moliyaviy natijalari haqidagi ishonchli axborotga tayanadi. Ushbu vazifani samarali bajarishda "standart-kost" hisob tizimi korxona xarajatlari boshqarishda muhim va samarali vositalardan biri hisoblanadi. Uning asosida belgilangan me'yorlar doirasida hamda ulardan og'ishlar bo'yicha hisob yuritish va nazorat qilish tamoyillari yotadi.

Standartlar, avvalo, ishlab chiqarishning bevosita xarajatlardan foydalanish ustidan nazoratni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, ular o'zaro bog'liq holda shakllanadi. Smetalar esa taqsimlanadigan xarajatlar ustidan nazoratni tashkil etish uchun xizmat qiladi.

"Standart-kost" tizimi — bu xarajatlar hisobi va mahsulot tannarxini aniqlash tizimi bo'lib, unda ishlab chiqarilgan mahsulot (ishlar, xizmatlar) tannarxi oldindan puxta hisoblab chiqilgan normativ xarajatlar asosida baholanadi, keyinchalik esa haqiqiy xarajatlar bilan taqqoslanadi. Normativ va haqiqiy xarajatlar o'rtasidagi farq chetlanish (og'ish) deb ataladi. Xarajatlarni samarali boshqarishda aynan ushbu chetlanishlar tahlili muhim ahamiyat kasb etadi.

"Standart-kost" tizimining tarkibi moddalar bo'yicha quyidagi dastlabki (ishlab chiqarish jarayoni boshlanishidan oldin belgilangan) normalarni o'z ichiga oladi:

- asosiy materiallar;
- asosiy ishlab chiqarishda band bo'lgan ishchilarning mehnat haqi;
- ishlab chiqarishdagi taqsimlanadigan xarajatlar (yordamchi ishlab chiqarish xodimlari ish haqi, yordamchi materiallar, ijara haqi, jihozlar amortizatsiyasi va boshqalar); – sotish xarajatlari (mahsulotni realizatsiya qilish bilan bog'liq xarajatlar).

Shuni ta'kidlash joizki, "standart-kost" tizimi xorij amaliyotida qat'iy normativ hujjatlar bilan cheklanmagan bo'lib, bu tizimni moslashuvchan qo'llash imkonini beradi. Shu sababli standartlarni belgilash va hisobni yuritish usullari turli korxonalarda o'ziga xos tarzda shakllanadi. Natijada bir korxona doirasida ham bazis, joriy, mutlaq, taxminiy va soddalashtirilgan normalar qo'llanilishi mumkin.

Normalarni belgilashda mahsulot ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan xomashyo, ishchi kuchi va xizmatlar xarajatlari tabiiy ko'rsatkichlarda ifodalash imkonini beruvchi miqdoriy standartlardan keng foydalaniladi.

Taqsimlanadigan xarajatlar nazoratini samarali tashkil etish uchun mahsulotning rejalashtirilgan hajmidan kelib chiqib ma'lum davr uchun stavkalar belgilanadi. Ushbu xarajatlar smetalari, odatda, nisbatan barqaror bo'ladi, biroq ishlab chiqarish hajmi o'zgarishiga mos ravishda moslashuvchan (o'zgaruvchan) standartlar va sirpanchiq smetalar qo'llaniladi.

Sirpanchiq smetalar mahsulot ishlab chiqarish hajmiga bog'liq holda doimiy, o'zgaruvchan va yarim o'zgaruvchan xarajatlarga ajratiladi. Yarim o'zgaruvchan xarajatlar esa o'z navbatida doimiy va o'zgaruvchan tarkibiy qismlarga bo'linadi. Bunday yondashuv orqali taqsimlanadigan xarajatlarning smeta stavkasi mahsulot ishlab chiqarish hajmi va doimiy xarajatlar ulushi asosida aniqlanadi.

Mahsulotning standart tannarxini aniqlash uchun xomashyoning normativ xarajatlari, mehnat resurslari xarajatlari hamda taqsimlanadigan xarajatlar umumlashtiriladi.

"Standart-kost" tizimidan foydalanadigan korxonalarda xarajatlar odatda quyidagi yo'nalishlar bo'yicha hisobga olinadi:

- xomashyo xarajatlari bo'yicha chetlanishlar;
- mehnat haqi bo'yicha chetlanishlar;
- umumishlab chiqarish xarajatlari bo'yicha chetlanishlar;

– davr xarajatlari bo'yicha chetlanishlar.

Zarurat tug'ilganda, masalan, javobgarlik markazlari kesimida tahlil o'tkazishda, ushbu xarajat moddalari bo'yicha alohida analitik hisobvaraqlar ochilishi mumkin.

“Standart-kost” tizimining asosiy talabi — bu xarajatlarning belgilangan normalardan og'ishlari ustidan tizimli nazoratni ta'minlashdir. Mazkur nazorat mexanizmi xarajatlar standartlarini doimiy ravishda takomillashtirishga xizmat qiladi. Shu bois ushbu tizimni to'liq va samarali qo'llash orqali korxonada xarajatlarni boshqarish darajasi sezilarli darajada oshadi (1-jadval).

1-jadval

“Standart-kost” hisob tizimida xarajat moddalari bo'yicha chetlanishlarni turkumlash¹

№	Chetlanish turlari	Chetlanishlarni tavsiflovchi ko'rsatkichlar va ularning hisob kitobi
I. Xomashyo		
1	Xomashyo qiymatidagi chetlanishlar	– xomashyo birligining normativ tannarxi; – haqiqiy baho; – sotib olingan xomashyo qiymati
2	Xomashyo miqdori bo'yicha chetlanishlar	– mahsulotni ishlab chiqarishga sarflangan xomashyoning normativ miqdori; – xomashyo uchun sarflangan haqiqiy xarajat
3	Xomashyo birligiga sarflanadigan xarajatlar bo'yicha chetlanishlar	– xomashyo birligiga sarflangan normativ xarajatlar; – xomashyo birligiga sarflangan haqiqiy xarajatlar
II. Ishchi kuchi		
1	Mehnat haqi stavkalari bo'yicha chetlanishlar	– ish haqining normativ stavkasi; – ish haqining soatbay stavkasi; – haqiqiy ishlangan vaqt
2	Mehnat unumdorligi darajasi bo'yicha chetlanishlar	– mahsulot birligini ishlab chiqarish uchun normativ vaqt; – mahsulot birligiga sarflangan haqiqiy vaqt; – mehnatga haq to'lash normativ soatbay stavkasi
III. Qo'shimcha xarajatlar		
1	Doimiy qo'shimcha xarajatlar bo'yicha chetlanishlar	– mahsulot birligiga sarflanadigan doimiy qo'shimcha xarajatlar me'yori; – mahsulot birligiga sarflanadigan haqiqiy doimiy qo'shimcha xarajatlar; – ishlab chiqarilgan mahsulotning haqiqiy hajmi
2	O'zgaruvchan qo'shimcha xarajatlar bo'yicha chetlanishlar	– mahsulot birligiga sarflanadigan o'zgaruvchan qo'shimcha xarajatlar me'yori; – mahsulot birligiga sarflanadigan haqiqiy o'zgaruvchan qo'shimcha xarajatlar; – ishlab chiqarilgan mahsulotning haqiqiy hajmi
IV. Yalpi foyda		
1	Sotish bahosi bo'yicha chetlanishlar	– mahsulot birligining normativ tannarxi; – mahsulot birligining haqiqiy tannarxi; – sotilgan mahsulot hajmi
2	Sotish hajmi bo'yicha chetlanishlar	– smeta bo'yicha sotish hajmi; – haqiqiy sotilgan mahsulot hajmi; – mahsulot birligiga to'g'ri kelgan me'yoriy foyda
3	Yalpi foyda hajmi bo'yicha chetlanishlar	– normativ foyda; – haqiqiy olingan foyda

Manba: Hasanov B. A., Xoshimov A. A., Muhamedov A. B., Abduvoxidov A. A. *Buxgalteriya hisobi: oliy ta'limning 5230100 – “Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)” va 5230200 – “Menejment (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)” bakalavriat ta'lim yo'nalishlari uchun darslik / B. A. Hasanov tahriri ostida. – Toshkent, 2020. – 1025 b.*

1 Muallif ishlanmasi

“Standart-kost” hisob tizimi quyidagi afzalliklarga ega:

- xarajatlarni operativ boshqarishga samarali ko'maklashadi. Chetlanishlarni tahlil qilishda e'tibor reja va normativlarga mos kelmaydigan obyektlarga qaratiladi. Natijada chetlanishlar boshqa tizimlarga nisbatan tezkor va aniq aniqlanadi;

- ishlab chiqarish texnologiyalarini modernizatsiya qilish va amaliyotga joriy etishni rag'batlantiradi. Investitsiyalarni tejankor texnologiyalarga yo'naltirish zarurati tufayli ishlab chiqarish jarayonlari muntazam ravishda takomillashtirib boriladi. Zarur hollarda alohida elementlar bilan birga butun texnologiya ham qayta ko'rib chiqiladi;

- xarajatlar ustidan tizimli va aniq nazoratni ta'minlaydi.

“Standart-kost” tizimi tayyor mahsulot va uning tarkibiy qismlarini aniq baholashni nazarda tutadi. Normativ xarajatlar ushbu tizimda nafaqat o'rtacha ko'rsatkichlar, balki avvalgi yillar tajribasi asosida shakllangan kompleks baholash mezonlari sifatida qaratiladi.

Shu bilan birga, tizimni yanada takomillashtirishga xizmat qiluvchi ayrim jihatlar ham mavjud:

- tizimni joriy etish va rivojlantirish muayyan vaqt va resurslarni talab etadi. Biroq amaliy natijalar shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqarish samaradorligining oshishi hisobiga ushbu xarajatlar o'zini tez oqlaydi;

- iqtisodiy muhit tez o'zgarib turadigan sharoitlarda tizimni moslashuvchan tarzda yangilab borish zarur bo'ladi, bu esa uning barqaror samaradorligini ta'minlaydi;

- bozor narxlarining o'zgarishi va inflyatsion jarayonlar ayrim hisob-kitoblarni murakkablashtirishi mumkin, ammo zamonaviy tahlil usullari bu jarayonlarni yanada aniq boshqarish imkonini beradi;

- barcha xarajat turlariga standartlarni to'liq qo'llash har doim ham mumkin emas, shu bois qo'shimcha nazorat mexanizmlaridan foydalanish maqsadga muvofiq;

- qisqa muddatda turli buyurtmalarni katta hajmda bajarishda standartlarni har bir buyurtma kesimida aniqlash imkoniyati cheklangan bo'lishi mumkin. Bunday hollarda o'rtacha ko'rsatkichlardan foydalanish amaliy jihatdan qulay yechim hisoblanadi.

Normativ usul va “standart-kost” tizimini tahlil qilish ularning o'rtasida umumiyliklar mavjudligini ko'rsatadi. Jumladan, har ikkala tizim uchun quyidagi tamoyillar xos:

- xarajatlarni qat'iy normalashtirish;

- xarajatlar bo'yicha normativ kalkulyatsiyani oldindan (hisobot davri boshlanishidan oldin) tuzish;

- chetlanishlarni aniqlash, ularni javobgarlik markazlari kesimida hisobga olish va nazorat qilish;

- chetlanishlarni tizimli umumlashtirish va tahlil qilish orqali boshqaruv qarorlarini qo'llab-quvvatlash;

- mahsulot tannarxini aniqlashda turli usullarning imkoniyatlaridan kompleks foydalanish.

Shu bilan birga, ayrim farqli jihatlar ham mavjud:

- normativ usuldan farqli ravishda “standart-kost” tizimida xarajatlar normalarining o'zgarishlari alohida hisobga olinmaydi;

- dastlab belgilangan normalar haqiqiy xarajatlarni baholashda barqaror mezon sifatida qo'llaniladi;

- chetlanishlar yuzaga kelganda standartlar o'zgarmaydi;

- standartlar hisobot davri davomida nisbatan barqaror bo'lib qoladi.

“Standart-kost” tizimidan farqli ravishda normativ hisob ishlab chiqarish jarayoniga ko'proq yo'naltirilgan bo'lib, sotish bosqichini to'liq qamrab olmaydi. Shu sababli mahsulotning sotish bahosini asoslashda qo'shimcha tahliliy yondashuvlar talab etiladi.

Shu bilan birga, tizimni qo'llashda ayrim metodologik murakkabliklar ham mavjud:

- ayrim holatlarda doimiy xarajatlarni qoplash darajasi yetarli bo'lmasligi mumkin;

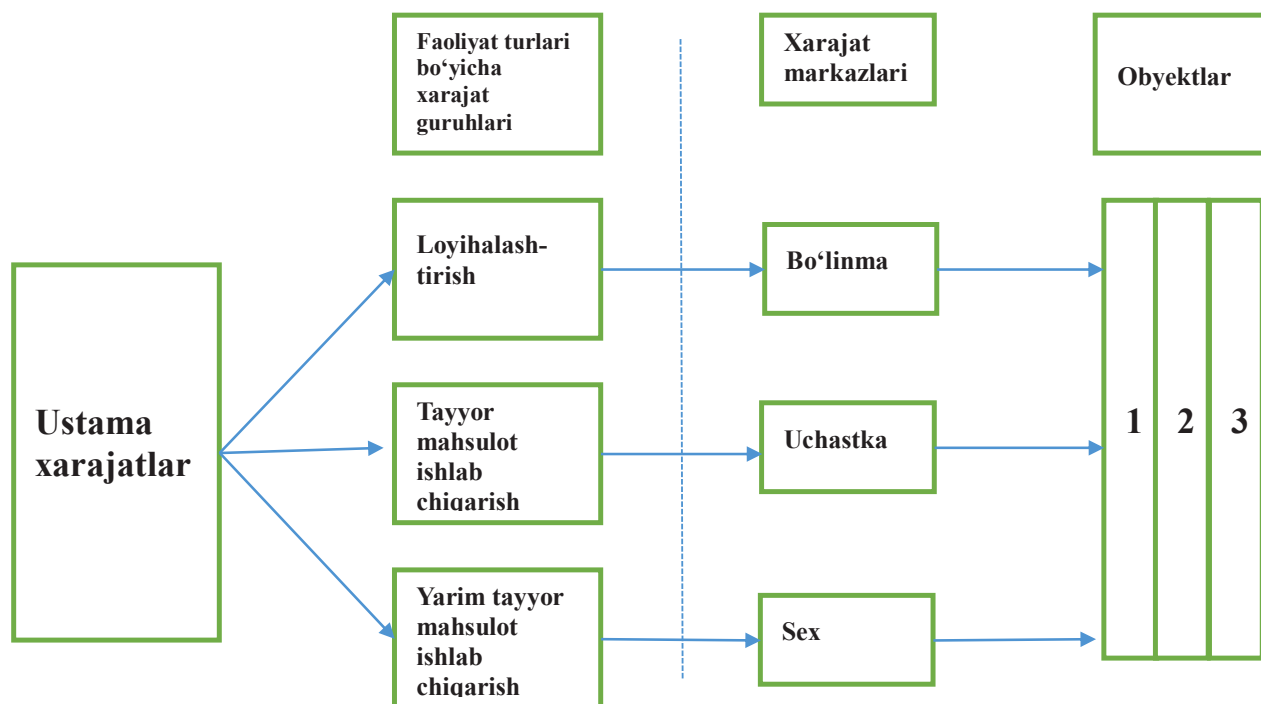
- xarajatlarni doimiy va o'zgaruvchan turlarga aniq ajratish ma'lum darajada murakkablik tug'diradi;

- to'liq tannarxni aniqlash zarur bo'lgan hollarda qo'shimcha hisob-kitoblar talab etiladi.

Shu bois “direkt-kosting” tizimini boshqa usullar bilan uyg'unlashtirish samarali natijalarni ta'minlaydi.

Zamonaviy boshqaruvda “Just-in-Time (JIT)” tizimi ham muhim o'rin tutadi. Ushbu tizim ortiqcha zaxiralarni minimallashtirish, ishlab chiqarish jarayonini uzluksiz tashkil etish va resurslardan samarali foydalanishga yo'naltirilgan. Unda mahsulot yirik partiyalarda emas, balki aniq talab asosida ishlab chiqariladi.

Shuningdek, ABC (*Activity-Based Costing*) tizimi xarajatlarni faoliyat turlari kesimida hisobga olishga asoslanadi. Ushbu tizimda xarajatlar doimiy va o'zgaruvchan turlarga ajratilgan holda hisobga olinadi, biroq asosiy e'tibor faoliyatlar va funksional jarayonlarga qaratiladi. Natijada mahsulot tannarxini yanada aniq hisoblash va boshqaruv qarorlarini samarali qabul qilish imkoniyati yaratiladi (1-rasm).

1-rasm. ABC tizimi bo'yicha xarajatlar hisobi²

ABC tizimida korxona faoliyati ishchi operatsiyalar majmui sifatida qaraladi. Ish jarayonida resurslar (materiallar, mehnat haqi, jihozlar va boshqalar) iste'mol qilinadi hamda muayyan natija shakllanadi. Resurslardan foydalanishni hisobga olgan holda murakkab ishchi operatsiyalarini sodda bosqichlarga ajratish orqali korxonadagi ishlar hajmi va ularning ketma-ketligini aniqlash ABC tizimini qo'llashning boshlang'ich bosqichi hisoblanadi.

ABC doirasida mahsulotni ishlab chiqarishdagi ishtirokiga qarab ishlar quyidagi to'rtta tarkibiy qismga ajratiladi:

- Unit Level (donali ish);
- Batch Level (to'plamli ish);
- Product Level (mahsulot darajasidagi ish);
- Facility Level (umumishlab chiqarish darajasidagi ishlar).

Mazkur tasnif xarajatlar bilan ishlab chiqarish jarayonlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlashga xizmat qiladi. Jumladan, mahsulot birligini ishlab chiqarish, buyurtmani bajarish va mahsulotni umumiy ishlab chiqarish jarayonlari kesimida xarajatlarning shakllanishi o'rganiladi.

SCA (*Strategic Cost Analysis*) — xarajatlarni strategik tahlil qilish tizimi bo'lib, boshqaruv hisobining muhim tarkibiy elementi sifatida XX asrning 90-yillarida shakllangan. Ushbu tizimning markaziy obyekti iste'mol qiymatini shakllantirish zanjiri (*value chain*) hisoblanadi.

Iste'mol qiymatini shakllantirish zanjiri yondashuvi har bir tarkibiy bo'linma oldiga iste'mol qiymatini saqlagan holda xarajatlarni optimallashtirish yoki xarajatlarni oshirmasdan qiymat (daromad)ni ko'paytirish imkoniyatlarini izlash vazifasini qo'yadi. Bu esa korxona faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Zanjirning har bir bo'g'ini ishlab chiqarish jarayonidagi zarurligi hamda iste'mol qilinadigan resurslar nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Shundan so'ng aniq operatsiya qiymatini ifodalovchi ko'rsatkich — cost driver (xarajat drayveri) aniqlanadi. Xarajat drayverlarini to'g'ri belgilash va qiymat zanjirini optimallashtirish orqali korxona raqobatbardoshligini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

2 **Manba:** Hasanov B. A., Xoshimov A. A., Muhamedov A. B., Abduvoxidov A. A. *Buxgalteriya hisobi: oliy ta'limning 5230100 – "Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)" va 5230200 – "Menejment (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)" bakalavriat ta'lim yo'nalishlari uchun darslik* / B. A. Hasanov tahriri ostida. – Toshkent, 2020. – 1025 b.

Bundan tashqari, zamonaviy boshqaruv hisobi tizimi korxona faoliyatini raqobat muhitiga moslashgan holda rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda marketing maqsadlari va xarajatlarni boshqarish o'rtasidagi uyg'unlik korxonaning bozor sharoitidagi barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqotlar natijasida xarajatlar hisobini yuritishning zamonaviy usullari korxona faoliyatini samarali boshqarishda muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi. Xususan, an'anaviy kalkulyatsiya usullari (normativ, jarayonli, buyurtmali) ishlab chiqarish xarajatlarini hisobga olishda muayyan darajada samaradorlikni ta'minlashda, bozor iqtisodiyoti sharoitida ularning qo'llash imkoniyatlarini yanada kengaytirish zarurati kuzatiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, korxonalarda xarajatlar hisobini yuritish samaradorligini oshirish uchun turli usullarni alohida qo'llashdan ko'ra, ularni integratsiyalashgan holda qo'llash maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar asosida boshqaruv hisobi tizimini takomillashtirish real vaqt rejimida xarajatlarni monitoring qilish va tahlil etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

- korxonalarda xarajatlar hisobini yuritishda zamonaviy usullarni, xususan “ABC”, “direkt-kosting” va “standart-kost” tizimlarini bosqichma-bosqich joriy etish zarur;
- ishlab chiqarish xususiyatidan kelib chiqib, an'anaviy va zamonaviy usullarni integratsiyalashgan holda qo'llash mexanizmini ishlab chiqish lozim;
- xarajatlar hisobini yuritishda raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlaridan keng foydalanishni yo'lga qo'yish maqsadga muvofiq;
- korxonalarda xarajatlar drayverlarini aniqlash va ular asosida xarajatlarni boshqarish tizimini takomillashtirish zarur;
- funksional-qiymat tahlili asosida ortiqcha xarajatlarni aniqlash va ularni qisqartirish bo'yicha samarali amaliy mexanizmlarni joriy etish lozim;
- boshqaruv qarorlarini qabul qilishda strategik xarajatlar tahlilidan (SCA) foydalanish orqali uzoq muddatli raqobat ustunligini ta'minlash mumkin.

Umuman olganda, xarajatlar hisobini yuritishning zamonaviy usullarini amaliyotga joriy etish korxonalarda resurslardan samarali foydalanish, tannarxni optimallashtirish hamda moliyaviy natijalarni barqaror yaxshilashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. “Mahsulot (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish xarajatlarining tarkibi hamda moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi to'g'risidagi Nizom”. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 5-fevraldagi 54-son qarori (o'zgartirish va qo'shimchalar bilan).
2. “Xo'jalik subyektlari xarajatlari va moliyaviy natijalarini shakllantirish hisobini takomillashtirish tartibi to'g'risida” (o'zgartirish va qo'shimchalar bilan). O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 1-oktyabrdagi 444-son qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi 4-son BHMS “Tovar-moddiy zaxiralar” (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2020-yil 30-iyunda 3259-raqam bilan ro'yxatga olingan).
4. O'zbekiston Respublikasi 5-son BHMS “Asosiy vositalar” (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2024-yil 9-avgustda 3546-raqam bilan ro'yxatga olingan).
5. O'zbekiston Respublikasi 11-son BHMS “Ilmiy tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlanmalariga xarajatlar” (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2024-yil 25-iyulda 3535-raqam bilan ro'yxatga olingan).
6. O'zbekiston Respublikasi 19-son BHMS “Inventarizatsiyani tashkil etish va o'tkazish” (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2024-yil 12-avgustda 3548-raqam bilan ro'yxatga olingan).
7. Бузгалин А. В., Колганов А. И. Постклассическая политическая экономия: потенциал решения проблем социально-экономической политики // Вопросы политической экономии. – 2016. – №2. – С. 10–35.
8. Ляндау Ю. В. История развития процессного подхода к управлению // Статистика и экономика. – 2013. – №6. – С. 65–68.
9. Kaplan R. S., Anderson S. R. *Time-Driven Activity-Based Costing: A Simpler and More Powerful Path to Higher Profits*. – Harvard Business Press, 2007.
10. Womack J. P., Jones D. T. *Lean Thinking: Banish Waste and Create Wealth in Your Corporation* // Journal of the Operational Research Society. – 1997. – Vol. 48(11). – P. 1148.
11. Maher M. W., Stickney C. P., Weil R. L. *Managerial Accounting: An Introduction to Concepts, Methods and Uses*. – 2006.

12. Edwards J. D. This New Costing Concept – Direct Costing? // *Accounting Review*. – 1958. – P. 561–567.
13. Miles L. D. *Techniques of Value Analysis and Engineering*. – Miles Value Foundation, 2015.
14. Ковалёв А. С. Концептуальный подход к построению системы учета затрат предприятия // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Экономика и менеджмент. – 2015. – Т. 9, №2. – С. 97–104.
15. Костромина А. Ю., Колесник Н. Ф. Современные методы учета затрат на производство // Контентус. – 2014. – №9(26). – С. 46–51.
16. Вахрушина М. А. Стандартизация российского управленческого учета как условие его дальнейшего развития // Учет. Анализ. Аудит. – 2018. – Т. 5, №3. – С. 72–81.
17. Чая В. Т., Чупахина Н. И. Перспективы развития управленческого учета // Экономический анализ: теория и практика. – 2007. – №22.
18. Muxametov A., Matkuliyeva S. Qayta ijaraga olish uchun asosiy vositalarni sotish hisobi // Ilg'or iqtisodiyot va pedagogik texnologiyalar. – 2024. – Vol. 1, No. 1. – P. 109–118.
19. Hasanov B. A., Xoshimov A. A., Muhamedov A. B., Abduvoxidov A. A. *Buxgalteriya hisobi: oliy ta'limning 5230100 – "Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)" va 5230200 – "Menejment (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)" bakalavriat ta'lim yo'nalishlari uchun darslik* / B. A. Hasanov tahriri ostida. – Toshkent, 2020. – 1025 b.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 4 (2)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>